

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פְּרֻשֶׁת הַשְּׁבוּעַ בְּהַעֲלוֹתָ תשפ"ב

להעלות ולהניף, מה זה אומר? עובדי החינוך זקוקים להנפה!

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

האם יש קשר בין העלאת האור במנורה והנפת הל"ים? ומה זה אומר לדורות בכלל, ולדורנו בפרט?

עיון בכתוב מגלה עד כמה לשון התורה מדגישה, בדרך דומה, את מילוי שתי המשימות - העלאה והנפה:

"וַיְדַבֵּר יְקִיָּא אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל אֶהֱרֹן וְאֶמְרָתְךָ אֵלָיו בְּהַעֲלֹתְךָ אֶת הַנֵּר אֶל מוֹל פְּנֵי הַמְּנֹרָה יֵאָרְוּ שְׁבַעַת הַנְּרוֹת: וַיַּעַשׂ כֵּן אֶהֱרֹן אֶל מוֹל פְּנֵי הַמְּנֹרָה הַעֲלָה נְרֵיהָ פֶּאֶשֶׁר צִוָּה יְקִיָּא אֶת מֹשֶׁה: ... וַיְדַבֵּר יְקִיָּא אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: קַח אֶת הַלְּוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ... וְהִנִּיף אֶהֱרֹן אֶת הַלְּוִיִּם תְּנוּפָה לְפָנָיו יְקִיָּא מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לְעֹבְדֵי אֶת עֲבֹדַת יְקִיָּא: ... וְהִעֲמַדְתָּ אֶת הַלְּוִיִּם לְפָנָיו אֶהֱרֹן וְלִפְנֵי בְּנֵי וְהִנַּפְתָּ אֹתָם תְּנוּפָה לִיקְיָא: ... וְטַהַרְתָּ אֹתָם וְהִנַּפְתָּ אֹתָם תְּנוּפָה: ... וַיִּתְחַטְּאוּ הַלְּוִיִּם וַיִּכָּבְסוּ בַגְדֵיהֶם וַיִּנָּף אֶהֱרֹן אֹתָם תְּנוּפָה לְפָנָיו יְקִיָּא וַיִּכַּפֵּר עֲלֵיהֶם אֶהֱרֹן לְטַהַרְתָּם" (במדבר ח' א - כא).

התורה מעדיפה לשון העלאה על לשון הדלקה.

גם את הל"ים צריך להעלות - להניף (הדברים מתקשרים גם לפרשיות במדבר ונשא, עיינו [חמדת ימים לפרשת נשא תשע"ז](#)).

כאמור, על פי פשט הכתובים, להניף פרושו להרים להעלות, כך מסביר גם רבנו בחיי במקום, בשני דרכים שהם אחד: "והתנופה הזאת היא (א) שהיה אהרן לוקח לכל אחד ואחד מן הלויים ומגביהו מן הקרקע מעט והיה מניף אותו. ובוזה נתפרסם אהרן בגבורה גדולה וכח עצום שיניף את הלויים שהיו כ"ב אלף ביום אחד הוא לבדו, (ב) או היה זה בדרך נס".

מהי משמעות ההנפה - ההרמה לדורות? ואיך היא מתקשרת להעלאת האור?

האור בכתוב קשור ישירות לתורה ולחכמה. לדוגמא: "כִּי נֵר מְצִיָּה וְתוֹרָה אֹר" (משלי ו' כג), "הַקְּמַת אָדָם תֵּאִיר פָּנָיו" (קהלת ח' א). האור מסמל את הרוחניות גם בתוך העולם הגשמי. אם כך, הכוונה בהוספת אור היא להוסיף תורה, להוסיף חכמה ולהוסיף רוחניות.

משמעות הדלקת המנורה במשכן ובמקדש - העלאת הנרות, היא הוספת רוחניות והגברת השכנת השכינה שם, וממילא בכל רחבי העולם. ככל שהשכנת השכינה מתרבה, כך מתגבר האור בעולם עד לתיקון הסופי, כפי שניבא הנביא ישעיהו: "וְהָלְכוּ גוֹיִם לְאוֹרְךָ וּמְלָכִים לְנֹגַהּ יִרְחָף" (ישעיהו ס' ג) וכמבואר במדרש "ירושלים אורו של עולם שנאמר "וְהָלְכוּ גוֹיִם לְאוֹרְךָ" ומי הוא אורה של ירושלים הקדוש ברוך הוא דכתיב "וְהָיָה לְךָ יְקִיָּא לְאוֹר עוֹלָם וְאֵלֶיךָ לְתַפְאֲרָתְךָ" (ישעיהו ס' יט, עיינו גם בפסוק הבא) (בראשית רבה פרשה נט סימן ה).

המשכן והמקדש אינם רק מקום לעבודת השם באמצעות קרבנות, אלא אמורים לשמש כמרכז הרוחני שמפיץ אור לעם ישראל ולעולם כולו. מרכז שמגביר את השכנת השכינה על בניו של הקב"ה, בני ישראל, ומתוך כך על כלל האנושות.

הלויים הם אלה שעוזרים לכהנים, אבל גם אלה שקיבלו את תפקיד הפצת התורה בעם ישראל. כיוון שהכהן הגדול הוא שר החינוך של מדינת היהודים, הרי שהלויים הם עובדי מערכת החינוך (עיינו כדוגמא ברא דף כא ע"א בענין תקנותיו של רבי יהושע בן גמלא הכהן הגדול במערכת החינוך של דורו, תקנות שהתקבלו להלכה גם בדורות הבאים). כדי שמערכת החינוך תפעל כהלכה, התורה מצווה להניף אותם מעלה, לרומם אותם, כדי שיצליחו לרומם את כלל התלמידים וממילא את כלל הציבור.

האור מופץ באמצעות הרמת קרנו של מקצוע ההוראה וכיבוד העוסקים בו. השאיפה היא, שמי שיבחר להימנות על יחידה נבחרת זו, ויחלץ חושים לפני המחנה בהשגת המשימה הקדושה, יעשה זאת מתוך בחירה, ולא בגלל שלא הצליח להתקבל למגמות ה"יוקרתיים" יותר לכאורה.

תגמול נאה ומכבד הוא אחד האמצעים לעידוד המגמה. תגמול שיאפשר לעובדי ההוראה להקדיש את מלא מרצם ואונם לטובת המשימה. עובדי ההוראה צריכים לקבל מעמד של מדליקי משואה - מעלי האור במנורה הלאומית. מעמד של מפיצי אור מכל הבחינות.

הבה נתפלל כי נזכה להעלות את אור הנרות, ולהדליק את האור בנשמותיהם של תלמידי ישראל, וממילא האור יגיע לכל פינה, הרומם ויניף את כולם, מעלה מעלה.

הבה נתפלל כי נזכה להעלות את אור הנרות, ולהדליק את האור בנשמותיהם של תלמידי ישראל, וממילא האור יגיע לכל פינה, הרומם ויניף את כולם, מעלה מעלה.

הבה נתפלל כי נזכה להעלות את אור הנרות, ולהדליק את האור בנשמותיהם של תלמידי ישראל, וממילא האור יגיע לכל פינה, הרומם ויניף את כולם, מעלה מעלה.

לְעִי לֹוִי זְשֵׁמַת

הרב ד"ר ג'רי האכבוים י"ח באדר ב' תשפ"ב	גב' ג'וליה קושיצקי י"ט באדר ב' תשפ"ב	לע"י הנפלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד	מר משה וסרצ'ג כ"ב בתשרי תשפ"א	מר יוסף מרדכי שמחה שטרן ז"ל נלב"ע כ"א באדר א' תשע"ד	מר יצחק טרשנסקי י"ג בחשוון תשע"ח	מר זליג וגב' שרה ונגרובסקי כ"ה בטבת תשפ"ב / י' בתמוז תשע"ד	מר שמואל וגב' אסתר שמש י"ז בסיוון / כ' באב	הרב אשר וגב' סוזן וסרטייל ט"ז בכסלו / אלול תש"ף	ר' מאיר וגב' שרה ברכפלד (שרה - ט"ז בטבת תש"ף)	חיים לייב בן מיכאל קרייסל ב' בשבט	ר' מאיר וגב' שרה ברכפלד (שרה - ט"ז בטבת תש"ף)	הרב אשר וגב' סוזן וסרטייל ט"ז בכסלו / אלול תש"ף	ר' אליהו כרמל וגב' מלכה טויבע כרמל ח' באייר תשע"ו / י"א במנחם-אב תשס"ט	ר' אברהם ומרת גיטה קליין י"ח באייר / ד' באב	הרב ראובן וחיה לאה אברמן ט' בתשרי תשע"ו / כ' בתשרי תשפ"ב	ר' מאיר וגב' סוזן וסרטייל כ"ז בניסן תשפ"ב	לע"י דוד צבי טרשנסקי בן יצחק ז"ל ונעמי הי"ו. נלב"ע כ"ח באייר	הרב שלמה מרזל י' באייר תשע"א	גב' נועה רבקה בת מלכה ברכה ומשה	הרב שמואל כהן שבט תשפ"א	מרת לאה מאיר כ"ז בניסן תשפ"ב
---	---	---	----------------------------------	--	-------------------------------------	---	---	--	--	--------------------------------------	--	--	---	--	---	--	---	---------------------------------	------------------------------------	----------------------------	---------------------------------

חֵמְדַּת שְׁנַת הַשְּׁבַע

הרב בצלאל דניאל – ראש תוכנית מורנו מבית 'ארץ חמדה'

דילול פירות שביעית

האביב מגיע לקיצו, ואנו מתחילים לאכול את פירות השביעית.

אחד משכני הזמין אותי לראות את עצי הרימון והנקטרונה שלו. ברוך ה', מתחילים לראות רימונים ונקטרונות קטנים על העצים, ואלו הקטנים – גדולים יהיו!

אך לפעמים שפע רב מדי הוא גם בעייתי. הפירות גדלים בצפיפות, ויש לכך מספר השלכות בעייתיות: יתכן וכאשר הפירות יגדלו, הם יתחככו ויפגעו זה בזה; יתכן וגם ללא חיכוך, האיכות של פירות רבים הגדלים על אותו הענף תפגע; יתכן גם שהעומס של פירות כה רבים על ענף אחד יפגע בעץ.

אמר לי השכן: בשנים כסדרן, הייתי מדלל חלק מהפירות. אך בשמיטה אין מה לעשות. הפירות אינם בשלים, ואסור לפגוע בקדושתם.

אמרתי לו שהדברים אינם כה פשוטים. נברר אותם:

התורה אוסרת את הזמירה בשביעית. למדנו בעבר שהזמירה האסורה מן התורה היא זמירה שנועדה להצמיח פירות (ויתכן וגם זמירה שנועדה לסייע לצמיחת העץ). זמירה לכל מטרה אחרת מותרת. במקרה שלנו: ניתן לראות את דילול הפירות כ"זמירה", במובן שהוא מגן מפני עומס יתר על העץ. מכיוון שה"זמירה" נועדה להגנה על העץ, ולא ללהשבת העץ או לעידוד הצמחת פירותיו, אין בכך איסור.

הבעיה הגדולה יותר, כמובן, היא שבדילול יש פגיעה בפירות שביעית.

במשנה (שביעית פרק ד משנה ו) בית שמאי ובית הלל חולקים בשאלה מאיזה שלב אסור לקצוץ את ענפי האילן בשביעית. שניהם מסכימים שאחרי שהפירות התחילו לצאת אסור לקצוץ את הענפים, שכן יש בכך פגיעה בפירות שטרם הבשילו. על פניו משמע מכך כדברי יידי, שאכן אסור לקטוף את הפירות משהתחילו לצאת. הרמב"ם בפירוש משנה זו מסביר שאסור לקטוף את הפירות שהתחילו לצאת מכיוון שהפירות הם רכוש הציבור, ואסור לפגוע ברכוש הציבורי הזה. התוספות יום טוב תמה על דבריו: חז"ל דרשו את הפסוק "לאכלה" ולא להפסד, לכאורה זו הסיבה שאסור להפסיד את פירות השביעית, מצד עצם קדושתם! הוא אומר שכל הנראה הרמב"ם מבין שאיסור ההפסד אינו נובע מקדושת הפירות, אלא מהבעלות המשותפת שלהם. נחמד את הדברים: למדנו בעבר שהרמב"ם אינו מונה את אכילת פירות השביעית כמצווה. אחד ההסברים (שלמדנו בשם הגרי"פ פערלא והגרי"ד סולוביצ'יק) הוא שהתורה אינה מצווה "לאכלה". התורה אוסרת על הקטיפ: "לא תקצור, לא תבצור", אלא אם כן הקטיפ נעשה "לאכלה". קטיפ למטרות אחרות – הפסד או סחורה, אסורות. האיסור אינו "לאכלה", אלא "לא תקצור".

הקציר לצורך הפסד או סחורה אסור.

אם כך, עיקר איסור הפסד הפירות אינו מחמת קדושתם, אלא מכיוון שיש להם ייעוד מסוים – לאכלה. בפירוש המשנה הרמב"ם מסביר שמי שאינו אוכל את הפירות, אלא פוגע בהם, גוזל את הכלל. קטיפ הפירות לפני זמנם פוגע בפירות הפוטנציאליים, ובכך הוא גוזל את הכלל.

אם זו הבעיה, לכאורה הדבר האסור הוא לעשות את מה שפוגע בחברה. כל פגיעה שהחברה מעוניינת בה מותרת. אם השיקול החקלאי היה מכריע שהדבר הנכון לעשות הוא לדלל את הפירות בכדי להצמיח פירות טובים יותר, לכאורה לא רק שאין בכך איסור, אלא זהו הדבר הנכון לעשות. אמנם הפירות ייפגעו, אך בשיקול הכולל יתרום של הפירות שיצמחו עדיף.

כאמור, התוספות יום טוב חולק על הרמב"ם, וסובר שישנה קדושה בפירות השביעית. השושנים לדוד אומר שהרמב"ם אינו חולק על כך. דברי הרמב"ם נאמרו רק על פירות שאינם ראויים לאכילה. אמנם התורה מצווה שהפירות יהיו "לאכלה", ולא להפסד. אך חובה זו חלה רק כאשר הפירות אכן ראויים לאכילה. המשנה עוסקת בפירות שטרם הגיעו להבשלה גמורה. הרמב"ם אומר שאין קדושה בפירות הללו, ולכן איסור הקצירה מבוסס על השיקול של הפגיעה בפירות, בלבד.

אם כך, בעצם ניתן להפוך את התמונה: גם אם נאמר שאיסור הפסד הפירות נובע מקדושתם, יתכן ואיסור זה חל רק כאשר הפירות ראויים לאכילה. כל עוד הפירות אינם ראויים לאכילה, אין חולק שמותר לדלל בכדי לשפר את יתר הפירות.

הרב שאול ישראלי נשאל (ידי הרב יואל פרידמן, מדייני הבד"ץ בני ברק ורב בעיר אלעד) אם מותר לדלל את הפירות (התשובה מובאת גם בספר "התורה והארץ" חלק ג). הוא מתיר את הדילול, לאור השיקולים הקודמים. הוא מסיים בשיקול אחרון – אם בשנים רגילות מדללים, יתכן ואם לא נדלל כעת, כל הפירות ייפגעו, ולא יהיו ממש ראויים לאכילה. אם כך, כרגע הפוטנציאל הוא לייצר פירות שאינם ראויים לאכילה. לכולי עלמא אין קדושה בפירות שלעולם לא יהיו ראויים לאכילה.

על כן, אמרתי לשכני, אחרי שתראה את הדברים, כאמור, ביחידה 10 מיחידות מורנו-שמיטה, אתה מוזמן לדלל את הפירות ולסייע להצמחת פירות טובים, משובחים וקדושים.

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

מתפללים לרפואתם השלימה של:		
ישראל בן רבקה	ניר רפאל בן רחל ברכה	טל שאול בן יפה
עובדיה בן אסתר מלכה	שי בת הלל	גדעון בן רחל
נטע בת מלכה	מאירה בת אסתר	חנן הראל הכהן בן דרורה
חוה ראנלה בת פיילא	ר' יצחק בן בריינדל גיטה	משה בן רחל
רבקה בת שרה בלה	נהוראי בן רבקה נמיר	אריה יצחק בן גאולה מרים
יפה בת חנה	בתוך שאר חולי עם ישראל	אילנה בת עליה

חַמַּדַּת הַדָּף הַיּוֹמִי

איזו תקלה לא מגיעה לצדיקים? / יבמות דף צט

הרב עקיבא כהנא

בגמרא (יבמות דף צט) מסופר שרבי אלעזר ברבי יוסי העיד על עבד שהוא כהן וגרם לו לעלות לכהונה, הגמרא מקשה שהדבר לא יתכן משום שהקב"ה לא מביא תקלה על ידי צדיקים, ולכן היא מתקנת את הדברים, ומסבירה שרק רצו להעלות עבד לכהונה ולא ממש העלו.

התוספות (ד"ה ס"ד השתא) כתבו שלא גורסים את שאלת הגמרא משום ששאלה כזו נכונה אך ורק כאשר החכם עצמו נכשל באכילת איסור ולא כאשר הוא מכשיל אחרים באיסור, או אפילו עובר איסורים אחרים (כמבואר באריכות בתוספות חגיגה טז ע"ב ד"ה אם לא). **לעומתו התוספות בחולין (ה ע"ב ד"ה צדיקים עצמם) כתבו** שכן שייך כאן להקשות קושיה זו משום שמדובר באדם שאוכל אוכל אסור בעקבות מעשי החכם, ובאכילת איסור החכם לא נכשל או מכשיל אחרים, למרות שבאיסורים אחרים יכול להיות שייכשל או יכשיל (כך כתב גם התוספות רא"ש והריטב"א בכתובות דף כח ע"ב ד"ה בהמתן). **ר' יהודה משפירא (קובץ שיטות קמאי שבת יב ע"ב) דחה את דבריו** משום שבזמנו של ר' אליעזר בר' יוסי לא היה בית מקדש ולא היו קדשים שאותם אסור לעבד לאכול (ותרומה מותר לו לאכול), ואם כן לא היה מכשול של אכילה שעליו ניתן להקשות זאת.

לעומתו הרמב"ן (חולין ז ע"א ד"ה הא דאמרינן) הסביר שאין הבדל בין אכילה לאיסורים אחרים, אלא שהקב"ה לא מביא תקלה לצדיקים בפסיקות שלהם, כאשר הם מתכוונים לפסוק נכון, אולם יכול לקרות מכשול לצדיקים כאשר הם גורמים לעצמם מכשול, כגון שהם כועסים, או עושים מעשים של פשיעה שמביאים אותו למכשול, ולכן גם בסוגייתנו שייך לשאול שאלה זו, משום שלא היתה פשיעה במעשי ר' אליעזר. **ר' יהודה משפירא (שם) הביא דעה נוספת** שבכל מקרה שחכם מנסה שלא לעבור עבירה אין מכשילים אותו, אלא אם כן לא נזהר, אולם בהוראה לאחרים יתכן שיכשל, כמו שרואים במסכת הוריות שיתכן שבית הדין יטעו ויורו טעות.

סיכום: ישנה מחלוקת מתי אומרים את הכלל ש"הקב"ה לא מביא תקלה על ידי צדיקים", יש אומרים את הכלל רק כשהחכם עצמו אוכל איסור, יש אומרים שהכלל חל גם כאשר החכם גורם לאחרים לאכול איסור, ויש הסוברים שהכלל שייך בכל דרכיו של החכם כשהוא לא פושע בדבר, יש הסוברים שכלל זה שייך אפילו על פסיקות של חכמים, ולא רק על מעשיהם.

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

<p>לע"נ שלמה דוד בן זלמן ושרה אבנית ז"ל נלב"ע סיון תשע"ט</p>	<p>לע"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג</p>	<p>לע"נ גב' לוריי הופמן ז"ל</p>	<p>לע"נ חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלב"ע ז' בתשרי תשע"ה</p>	<p>לע"נ סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלב"ע כ"ד בחשוון תשע"ח</p>
---	--	---	--	---

לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה" הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וביורר מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד. זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

לרכישה

חדש - "צפנת ישעיהו" מאת הרב יוסף כרמל
הנביא ישעיהו פעל באחת מהתקופות הסוערות והדרמטיות ביותר בחיי האומה הישראלית, תקופה של ציפייה למשיח שנשברה ברעש אדמה נורא, וחוללה גם מהפך רוחני ופוליטי. האור בקצה המנהרה הפגיע שוב רק בימיו של חזקיהו. צפנת ישעיהו: מעוזיה עד אחז מפגיש אותנו עם שלושה מלכים שעמדו בצומת היסטורי זה בתולדות עמנו: עוזיה, המלך שדרש את האלוהים אך לקה בצרעת בעקבות חטאו; יותם, המלך הצדיק ביותר בתולדות עמנו; ואחז, המלך אשר הכיר בקב"ה אבל לא האמין בהשגחתו. בביאורו לנבואות ישעיהו, נצמד הרב כרמל, לדברי חכמינו וגדולי הראשונים, ומציע דרך מרתקת ללימוד תנ"ך בעקבות חז"ל. קריאה זו מבהירה את התכנית האלוהית ומבררת סוגיות עקרוניות באמונה. צפנת ישעיהו מגלה לקורא את משמעות הנבואות לדורו של הנביא ואת הרלוונטיות שלהן לדורנו.

לרכישה

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"י)

Florida, USA

פלורידה, ארה"ב
אייר תשע"ז

סיום מסכת על ידי אישה

השאלה

האם סעודה לכבוד סיום לימוד מסכת על ידי אישה נחשבת "סעודת מצווה", והאם היא מתירה גם אכילת בשר ב"תשעת הימים"?

תשובה

ניתן לערוך סעודת מצווה לכבוד סיום לימוד מסכת על ידי אישה; ובאופנים שבהם מתירים אכילת בשר בסעודת 'סיום', בימים שנהגו בהם לא לאכול בשר זכר לחורבן, יש להתיר זאת גם בסעודה כזו¹.

¹ לעניין קטן המסיים מסכת הורה הרב ווזנר (שבט הלוי יא סימן יג אות ג; וכן מובא בשמו בקובץ מבית לוי חלק א עמ' מ וחלק ז עמ' כז) שהוא פוטר את הנוכחים מתענית בכורות (להרחבה בזה ראה גם שו"ת צפנת פענח ח"ב סי' י). וראה עוד בדברי הרב מרדכי גרוס בקובץ תל תלפיות (סח, עמ' כד, אות קכב) ובקובץ פסקים ותשובות – חודש ניסן (סימן ע אות י) ובנאות מרדכי (פסח, עמ' שכז אות י) שגם הרב אלישיב הורה כך (אם כי משמעות הלשון היא שאין זה ממש כמו סיום של גדול אלא שכיוון שהתענית אינה חובה גמורה יש לסמוך על זה. ומכל מקום יש ללמוד מהאמור שם גם לענייננו שהרי גם איסור אכילת בשר בתשעת הימים – עיקרו ממנהג ואינו איסור שמעיקר הדין), אם כי הרב זילברשטיין (חשוקי חמד בכורות כז ע"א; קב ונקי סימן קנ) הביא בשמו הוראה הפוכה הן לעניין פטור מתענית בכורות והן לעניין אכילת בשר בתשעת הימים (וכן הובא משמו בספר וישמע משה חלק א עמ' קפז) וצ"ע. ומכל מקום הרב זילברשטיין עצמו צידד שם שאכן מועיל סיום זה לשני העניינים, עיין שם. ואמנם קטן חייב בתלמוד תורה מדרבנן מדין חינוך ועוד שאביו מצווה מדאורייתא ללמדו תורה וכל לימוד שמלמדו אביו בעצמו או אחר בשליחות האב, ומסתבר שהוא הדין ללמוד עצמי של הקטן הנעשה בהדרכת האב ובהכוונתו, במישרין או בעקיפין, כלול בקיום חובה זו.

ועיין בצפנת פענח (שם) שדן, בהקשר זה של 'סיום מסכת' שעושה קטן בשאלה אם חיובי האב כוללים גם לימוד תורה שבעל פה, וצידד שם שמטעם אחר יש מעלה ללימוד של הקטן – כיוון שעל ידי לימוד זה ידע גם כשיגדל ויהיה בר חיובא (אם כי יש להעיר שצריך עיון אם שמחת הסיום יכולה להתבסס על טעם זה כשבמקרים רבים, גם אצל גדולים, כבר בעת הסיום אין המסיים זוכר את כל שלמד במסכת שאותה הוא מסיים, וקל וחומר שלא יזכור אותה לאחר שנים). ועיין עוד בשו"ת בצל החכמה (חלק ד סימן ק) שכתב מעין זה. טעמים אלה אינם שייכים באישה הפטורה ממצווה זו (ואינה חייבת אלא ללמוד את הדינים המעשיים ששייכים אליה; ראה בית יוסף או"ח סוף סימו מז), ושבניגוד לקטן – גם לא תהיה חייבת בה בעתיד. אך יש שכתבו שמעלת הסיום הנעשה על ידי קטן היא משום שללימוד התורה יש מעלה אף במנותק מגדרי מצוות תלמוד תורה או משום שלכל הפחות יש בלימודו מעלה של 'אינו מצווה ועושה', שגם היא נחשבת מצווה – עיין חשוקי חמד (שם).

ולטעם זה גם סיום ע"י אישה הופך את הסעודה לסעודת מצווה ומתיר לאכול בשר בתשעת הימים, שהרי גם לימוד של אישה מהווה קיום של מצווה מדאורייתא, אף שאין לה שכר כמו לאיש היות שהיא 'אינו מצווה ועושה', וכלשון הרמב"ם (הלכות תלמוד תורה פרק א הלכה יג):

"אשה שלמדה תורה יש לה שכר אבל אינו כשכר האיש, מפני שלא נצטוית".

בנוסף, השמחה שבגינה עורכים את הסעודה בסיום מסכת אינה קשורה דווקא למצוות תלמוד תורה של הלומד, אלא לכך שהאדם זכה להשגות חדשות בתורה ולמדרגה גבוהה יותר מזו שהיה בה קודם לכן. וכן מצאנו במדרש (שיר השירים רבה פרשה א סוף אות ט): "בגבעון נראה ה' אל שלמה בחלום הלילה ויאמר א-להים שאל מה אתן לך. אמר שלמה, אם אשאל כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות הוא נותן לי, אלא הרי אני שואל את החכמה והכל בכלל, הה"ד ונתת לעבדך לב שומע. אמר לו הקדוש ברוך הוא, שלמה חכמה שאלת לך ולא שאלת עושר ונכסים ונפש אויבך; חייך החכמה והמדע נתון לך ועל ידי כך עושר ונכסים אתן לך, מיד ויקץ שלמה והנה חלום. א"ר יצחק חלום היה עומד על כנו חמור נוהק והוא יודע מה נוהק, צפור מצוצי והוא היה יודע מה מצוצי. מיד, ויבא ירושלים ויעמוד לפני ארון ברית ה' ויעל עולות ויעש שלמים ויעש משתה לכל עבדיו..."

ועיין באור זרוע (חלק ב הלכות סוכה סימן שכ) שהביא מדרש זה כמקור לשמחת תורה:

"ובתשיעי ספק שמיני אנו עושין שמחת תורה ומסיימין התורה ומתחילין בראשית וחתני תורה עושין סעודה לכבוד גמר תורה. ובמלכותנו בשושני"א עושים חתני תורה סעודה גמורה ומזמנין מבני הקהל ונותנים להם מאכלים טובים אווזות ותרנגולין. ומצאתי עיקרו של מנהג... בתחילת מדרש שה"ש ויבוא ירושלים ויעמוד לפני ארון ברית ה' א"ר יצחק מיכן שעושין סעודה לגמרה של תורה גבי שלמה המלך... הנה כשנתן לו הקדוש ברוך הוא חכמה לכבוד החכמה עשה משתה ומיכן למד ר' יצחק שהגומר תורה שכולה חכמה שצריך לעשות סעודה ומשתה."

דברים אלו הובאו גם בבית יוסף ובדרכי משה בהלכות שמחת תורה (או"ח סימן תרס"ט). וודאי ששלמה המלך לא קיים מצוה בכך שהקב"ה העניק לו חכמה, אלא ששמחתו וסעודתו היו על שזכה למדרגה גבוהה יותר. והיות ולפי המדרש זהו המקור לסעודה לגמרה של תורה, נמצא שהסעודה והשמחה הן לאו דווקא על כך שהתקיימה מצווה. לכן נראה פשוט שגם סיום של אישה מהווה סעודת מצווה.

וכן הרמב"ן על הפסוק ויחזו את הא-להים ויאכלו וישתו (שמות כד, יא), מביא את המדרש האמור משה"ש רבה על כך שעושים סעודה לגמרה של תורה. וכמוכן שגם שם השמחה בקבלת התורה לא הייתה על כך שקיימו מצווה כלשהיא, אלא על כך שזכו למדרגה חדשה.

בהעלותך תשפ"ב

והגם שיש מקורות המדברים על שמחה וסעודה הקשורות לקיום מצווה (כגון שמחת המצווה בהשלמת מצוות כריתת עצים למערכה בפרק יש נוחלין ב"ב קכא ע"ב), ייתכן לדחוק שגם שם השמחה הייתה על שזכו להשתתף בהבאת עצים למקדש ולא דווקא בכך שקיימו מצווה. שהרי כריתת העצים היא רק הכשר מצווה ולא מצוה גמורה (שהרי אם מצא עצים כרותים אינו צריך לכרות). ואולי יש להבחין בין הכשר מצווה שאנו מצווים עליה, לבין קיום מצווה גמורה אך בלי שהאדם מצווה עליה.

גם ייתכן שאכן יש שמחה גם בקיום מצווה, אך אין זה סותר את העובדה שגם כשאין מתקיימת מצווה, יש שמחה וסעודה בגלל מדרגה חדשה שזוכים לה וכפי שראינו לגבי חכמת שלמה ומתן תורה.

ועיין מאמרו של הרב שלמה וואהרמן בקובץ הדרום (מו, עמ' 55) שהאריך בעניין זה והסיק שיש לסמוך על סיום מסכת של אשה "שלמדה בחריצות ובהתמדה וזכתה לסיים מסכת" – הן מצד קיום המצווה כ'אינו מצווה ועושה' הן מצד מעלתה הלימוד מצד עצמה (והאריך שם בגדרי לימוד תורה של נשים בכלל), ועיין בדברי הרב רייזמן בספר רץ כצבי – ענייני נשים בהלכה (חלק א סימן יט) שהביא דברים אלה, ואף האריך והרחיב (לרבות בחלק מהמקורות שהזכרנו) בנוגע לביאור המקורות לשמחת הסיום וההשלכות מהם לענייננו, והסכים למסקנה הנ"ל ל הרוב וואהרמן.

וכל זה לעניין השאלה ההלכתית עצמה של היתר לאכול בשר על ידי סיום של אישה. אמנם לגבי שאלת סיום מסכת ברבים ובפרט בפני ציבור של גברים, יש שיקולים נוספים וראוי שיכריעו בזה רבני המקום מתוך שיקול דעת ותבונה (וראה במאמרו הנ"ל של הרוב וואהרמן וברץ כצבי הנ"ל שהעירו גם הם על נקודה זו).

נעיר עוד כי עסקנו כאן רק בשאלת סיום המסכת שנלמדה על ידי אשה, אך ההיתר לאכול בשר בתשעת הימים תלוי בשאלות נוספות (גם כשהסיום היה על ידי גבר) כגון אם הסיום אירע בימים אלה במקרה או שקצב הלימוד הוא או הואט במיוחד כדי לסיים בימים אלה (עיין משנה ברורה תקנא, עג; ערוך השולחן שם כח ועוד), האם בכלל יש היתר לאכול בשר גם למי שאינו שותף בלימוד עצמו ואף לא בסיוע עקיף לו (עיין משנה ברורה שם ובביאור הלכה שם בשם המגן אברהם ואליה רבה ולעומתם בשם היעב"ץ, ועיין ערוך השולחן שם) ובפרט אם מדובר במי שלא היה מגיע להשתתף בסעודה זו בלאו הכי אלא שעתה רוצה הוא להשתתף בה כדי לאכול בשר (משנה ברורה שם) או שבדרך כלל אין המסיים עושה סעודה עם בשר ורק עתה עושה כך כדי להתיר את אכילת הבשר בימים אלה. להרחבה נוספת בעניין סיום מסכת והמצווה שבה ראה חבל נחלתו ה, כז.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ

יועצים מדעיים:
הרב פרוי אברהם שטינברג
הרב פרוי דרור פיקסלר
הרב פרוי נתן קלר